

II 69204

LETNIK XXVIII

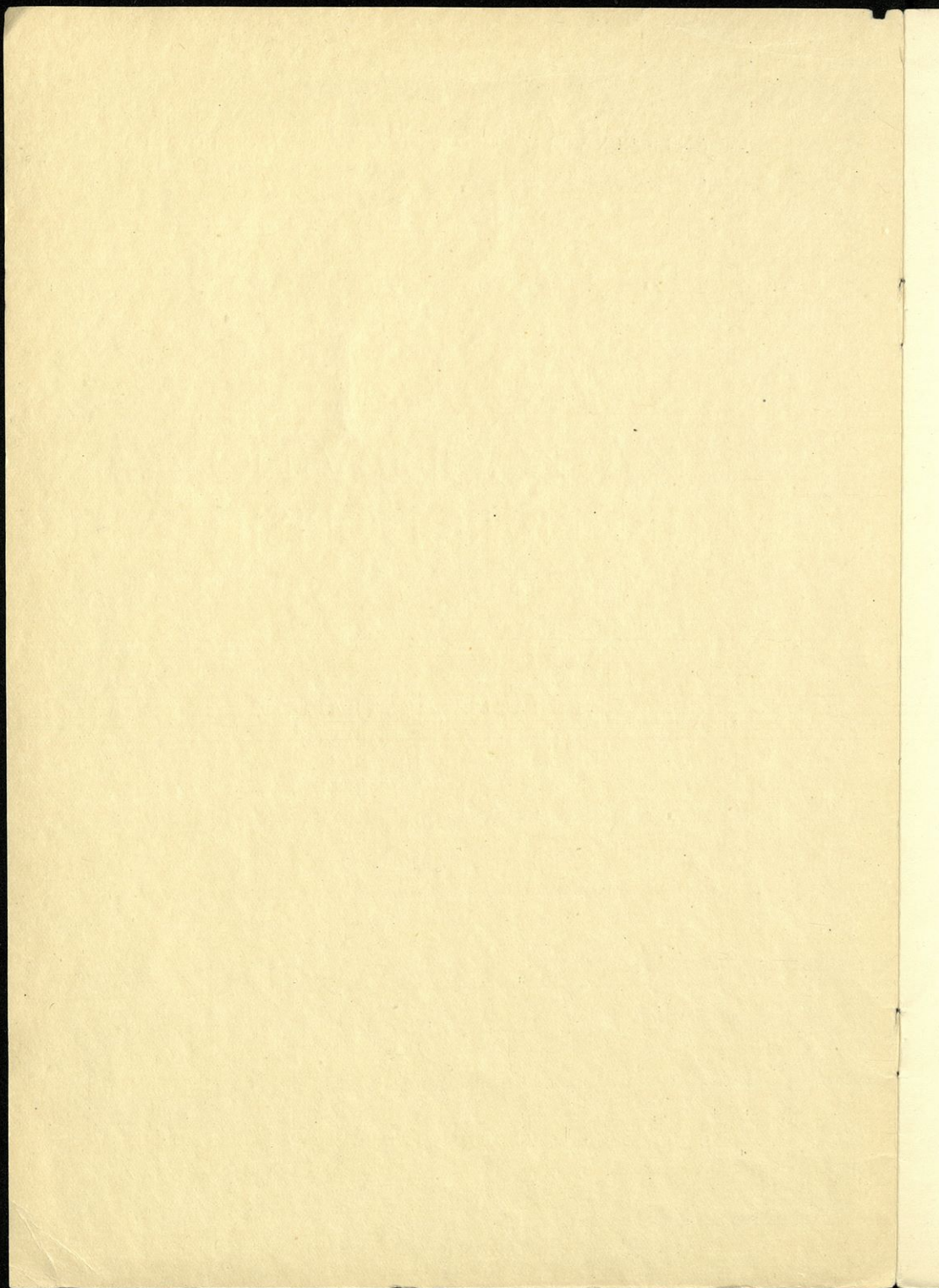
SNOPIC 2-4

ČASOPIS
ZA ZGODOVINO
IN NARODOPISJE

PONATIS — EXTRAIT
MILKOKOS: K POSTANKU
OGRSKE MEJE MED DRAVO
IN RABO — LES ORIGINES DE
LA FRONTIÈRE HONGROISE
ENTRE LA DRAVE ET LA
RABE

1933

IZDAJA ZGODOVINSKO DRUŠTVO V MARIBORU

75. IV. 1943

1. art.

K postanku ogrske meje med Dravo in Rabo.

Milko K o s, Ljubljana.

Po zavrnitvi Madžarov v drugi polovici 10. stoletja se P t u j dolgo ni mogel povzpeti do veljave, ki jo je imel v 9. stol. kot eden najpomembnejših krajev Spodnjepanonske krajine. Nevarna bližina ogrske meje in ogrskih vpadov je ovirala razvoj naselbine, ki jo je tudi v pomadžarski dobi z okrajem vred imela v posesti salzburška nadškofijska cerkev kot svojo nekdanjo pridobitev iz 9. stol. S ponarejanjem in pristnimi dokumenti je Salzburg v drugi polovici 10. stol. obnavljal svojo posest v nekdanji Spodnjepanonski marki¹). Kot vzhodna točka ptujske zemlje je označeno mesto, »kjer Dravinja teče v reko Dravo«. Tako se glasi mejna označba tudi v privilegiju iz leta 982., ki s svojim naštevanjem zgolj posesti v Karantaniji in njenih krajinah — ne tudi na panonski zemlji, ki je bila pod Ogri — kaže, kako daleč so bili takrat že potisnjeni Madžari, oziroma do kam se je pomaknilo območje nove nemške države²).

Da je nekdanj ogrska oblast segala v okoliš, kjer teče Dravinja v Dravo, priča stoletna pravda za posest okraja in gradu B o r l ob Dravi. Okoliš, ki so ga prejkone okoli l. 1200. iztrgali Ogrom gospodje iz Draneka in tamkaj sezidali grad, zahtevajo Ogri še več ko sto let kasneje kot del Ogrske (1337: »castrum Anchensteyn in partibus Hungarie situm, in Ungarico Bornyl dictum«³). Po sidru (Anker) v grbu Draneških je dobil grad nemško označbo

¹) Med 970—977 nastali falzifikat z datumom 20. nov. 890, privilegiji Otona II. in Otona III. iz let 977, 982 in 984 (Hauthaler-Martin, Salzburger Urkundenbuch, II, 56, 103, 106, 108; Fr. Kos, Gradivo za zgod. Slovencev, II, 296, 460, 473, 482).

²) M. Felicetti, Beiträge zur Kunde steiermärkischer Gesch.-Quellen, IX (1872), 21, z napačno lokalizacijo Treuina = spodnja Pesnica. — Lj. Hauptmann, Mejna grofija Spodnjepanonska, Razprave Znanstvenega društva, I, 328.

³) Archiv für österr. Geschichte, 71, 445. — A. Anthony v. Siegenfeld, Das Landeswappen der Steiermark, 57.

Ankenstein. Za grad in okraj je državno pripadništvo še dolgo neodločeno. Borba zanj gre med Ogrsko in Štajersko. Vsaj za dobe Ptujskih gospodov (izumrli 1438), ki so ga pridobili od Draneških, ima Borl neke vrste eksteritorialen položaj, tako da Ptujski niso bili zanj dolžni služiti niti rimsko-nemškemu niti ogrskemu kralju.⁴⁾

Kar vemo iz 11. stol. za odnošaje in mejo napram Ogrski v odseku med Dravo in Rabo, je tako malo, da si je težko ustvariti jasno sliko. Ogrski vpadi so ob pogostih bojih in konfliktnih z nemško državo segali nedvomno globoko v Štajersko in Podravske marko. Politično območje Ogrov gre med Dravo in Muro najmanj do črte, ki jo moremo potegniti od ustja Dravinje do izpred salzburškega Ptuja in do pred Radgono. O kaki stalni mejni črti ne more biti še nobenega govora, kvečjemu o mejnem pasu. Za obmejne razmere v tem odseku še v začetku 12. stol. je pomembna zamenjalna listina med Engelbertom, mejnim grofom iz rodu Spanheimov, in šentpavelskim samostanom, ki jo je datirati med l. 1106. in l. 1124. Šentpavel je takrat prejel od Engelberta vse, kar je ta imel kot dediščino v Ptujski (Podravske) krajini. Našteti kraji pa ne segajo na vzhodu preko Boračeve (jugovzh. od Radgone), Negove, Plitvic in nekega »Pribissendorfa«. O vseh je povedano, da so bili radi pogostih sovražnih (to je ogrskih) vpadov opustošeni in deloma spremenjeni v pustinjo⁵⁾.

O razmerah v obmejni krajini pravi drug vir, da so jo ogrski vpadi spremenili v puščavo in da je mnogo nadlog zadelo tamkajšnje Bavarce in Slovence, kajti napadalci so si prilaščali ljudi, živino in drugo blago, za seboj pa puščali povsod opustošeno zemljo⁶⁾. Med razdrtimi gradovi v krajini je bil tudi starodavni ptujski. Zasluga salzburškega nadškofa Konrada I. (1106—1147) je, da je na ogrski meji med Dravo in Muro dosegel mir in v obmejnem pasu zaustavil nadaljnja pustošenja. Najkasneje v prvih mesecih l. 1127. je prišlo do prve mirovne pogodbe med ogrskim kraljem Štefanom II. in salzburškim nadškofom, ki pa zaenkrat ni obveljala. Novi ogrski navali slede. Posredovanje na ogrskem dvoru je privedlo do novega in trajnejšega miru l. 1131., ki je imel za pokrajino med Dravo in Muro dalekosežen pomen. Od starine porušeni grad v Ptujju je nadškof Konrad zopet pozidal. Njegov biograf nam pičlega pol stoletja za temi dogodki že popisuje ugodne posledice salzburško-ogrškega miru iz leta 1131.: »Ne samo škofova zemlja je prišla do starega blagostanja, marveč tudi vsa krajina se je tako napolnila z vami, gradovi in kmetovalci, kakor jo danes vidimo. Smatra se, da je v mnogo boljšem stanju, ko je bila v starih časih. Po rodovitnosti in pridelkih vseh vrst ...

⁴⁾ H. Pirchegger, Erläuterungen zum Histor. Atlas der österr. Alpenländer, I 1 1887.

⁵⁾ Jaksch, Monumenta hist. duc. Carinthiae, III, 218. — Gradivo, IV, 22. — H. Levc, Mitteilungen der Anthropolog. Gesellschaft Wien, 28, 172—176 (Pettau Stud. u. 1).

ne loči mnogo od Avstrije. Rop in prodaja ljudi obojega spola, ki je bila v starih časih v navadi, je sedaj silno redek in skoraj nezaslišan pojav⁶⁾.

Četudi izgleda, da je popis sestavljen v nekoliko prerožnatih barvah in da je bilo biografu nadškofa Konrada mnogo na tem, da povzdigne kar mogoče zasluge svojega junaka, je vendar nedvomno, da so za srednji del Slovenskih goric napačili mirnejši časi, ki so dovoljevali večji kolonizatorični razmah. Poprej napadajoči Ogri stopijo v defenzivo, v ofenzivo pa salzburški Ptuj pod vodstvom nadškofovih ministerialov, ki stolujejo na sedaj obnovljenem gradu in so se povzpeli do veljave in moči v bojih z Ogri kot obmejni kastelani. O enem takih protiogrskih sunkov ptujskega gospoda nam je ohranjen podatek v pritožbi ogrskega kralja do salzburškega nadškofa (iz leta 1161.)⁷⁾.

Izgleda, da se do konca 12. stol. ni pomaknilo ptujsko-salzburško območje v vzhodni smeri preko spodnjega Ptujkega polja. Mogoče je Trgovišče (nem. Altenmarkt) pri Veliki Nedelji, ki leži ob velikem ogrskem, v smeri nekdanje rimske ceste Poetovio-Curta vodečem potu, kraj starega trgovskega prometa in izmenjavanja na nekdanji ptujsko-ogrski meji. Na zgornji Ščavnici in v smeri proti Murskemu polju ne omenja deželnoknežji urbar iz dobe ok. 1220—1230 niti ene vasi od Negove in Kunove proti vzhodu⁸⁾.

Obmejnemu ozemlju med Muro in Dravo, ki je na ta način v 12. stol. prišlo do miru, blagostanja in kolonizatoričnega razmaha, je dajala potrebno varnost na zunaj uredba strelcev in strelskih dvorcev. Do srede 12. stol., torej v času, ko se je začela kolonizacija in obnova ob ogrski meji, jim moremo slediti v Podravski krajini⁹⁾. Strelci (sagittarii) so imeli v fevd manjše dvorce, posestva ali vasi, bili osvobojeni vsakih dajatev in davščin, a so morali zato opravljati vojno in brambno dolžnost v službi svojega gospoda¹⁰⁾. Pred samim Ptujem je dvoje zaselkov z imenom Strelci, ki so mogli nastati, ko je še potekal štajersko-ogrski mejni pas med Ptujem in Ormožem.

V zadnjih letih 12. stol. je pa prišlo do odločilnega sunka ptujskih gospodov v smeri proti vzhodu in na ta način do velike premaknitve mejnega območja med Dravo in Muro na škodo Ogrske. Salzburški ministerial Friderik iz Ptuja je Ogrom ok. l. 1199. odvzel ormoški okraj in pri Veliki Nedelji, na

⁶⁾ Vita Chunradi archiepiscopi, c. 18, 20 (Mon. Germ. hist., Script., XI, 73—75). — Gradivo, IV, 88, 105, 109.

⁷⁾ J. Zahn, Urkundenbuch des H. Steiermark, I, 431. — Gradivo, IV, 439.

⁸⁾ Die Landesfürstlichen Gesamturbare der Steiermark, izd. A. Dopsch, 22.

⁹⁾ 1164 priči »Hartmannus sagittarius« in »Herrandus sagittarius« v Mariboru (Jaksch, Mon. Carinthiae, III, 406. Gradivo, IV, 470).

¹⁰⁾ A. Mell, Die sogenannten Schützenhöfe und Schützenlehen in Steiermark, Mitteilungen d. Histor. Vereins f. Steiermark, 42 (1894), 146 d. in Grundriss der Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte des Landes Steiermark, 253. — Fr. Kovačič, Doneski k starejši zgodovini Murskega polja, ČZN, 15 (1919), 23 d., posebno 45 d.

svojem alodu in pri že obstoječi cerkvi, nastanil Nemški viteški red¹¹). S padcem Ormoža se je zrušilo tudi desno in levo ogrsko krilo. Borlski okoliš južno od Drave zavzamejo gospodje iz Draneka³). Na severu se pa priključi Štajerski Mursko polje. Najkasneje do srede 13. stol. se preko Murskega polja razširi obrambna organizacija strelcev in strelskih dvorcev, vse notri do Ljutomera, ki se v nesumljivem dokumentu v obliki »Lüthenwerde« imenuje prvič l. 1242.¹²). Obenem z obrambno zaščito obseže ozemlje intenzivna kolonizacija. Ogrsko mejno območje je potisnjeno onostran črte Središče—Ljutomer in na Muro do Radgone.

Med Muro in Rabo ni bila štajersko-ogrška meja podvržena tolikim spremembam. Radgona je bila v teh krajih močna obmejna straža, severno od nje moremo slediti le redkim postojankam strelcev¹³).

Dočim smo o razprostranjenosti in organizaciji strelcev ob štajersko-ogrski meji poučeni iz razprav Kovačičevih in Mellovih, so nam posebne uredbe ogrske mejno-obrambne organizacije v odseku med Dravo in Rabo iz literature manj znane. Ureditev ogrske meje v vzhodnih Slovenskih goricah, Medžimurju in Prekmurju je samo majhen člen velike mejno-obrambne organizacije, ki je pod Arpadoviči obkrožala ogrsko državo¹⁴).

Ogrska država za Arpadovičev je — kakor mnoge slovanske in bizantinska država v srednjem veku — uredila ob svojih mejah širok obrambni pas, obstoječ iz gozdov, močvirja in puste zemlje. Ob vseh odprtih in za vpad pripravnih mestih je državna oblast vzdrževala posebne umetne ovire, obstoječe iz jarkov, plotov, okopov, iz kamenja in drevesnih debel zgrajenih barikad itd. (lat. *indagine*). Najbolj pogoste so bile barikade iz drevesnih debel, madžarsko »g y e p ü« imenovane. Med Dravo in Muro nam je ohranjen sled teh »gyepü« v krajevnih imenih ob nekdanji štajersko-medžimurski meji. Tu se je meja v 13. stol. ustalila in preko nje so vodila v gozd »presekana« pota iz ene države v drugo. Preseka sev. od Središča, Preseka jugovzhodno od Ljutomera, Kog (Veliki in Mali, Sv. Bolfenk na Kogu, nem. Kaag iz »gehag« = preseka) in prejkone ime zaselka Krče, ki pomenja izkrčen les,

¹¹) Zahn, Urkundenbuch, II, 292, 427, 440. — Gradivo, IV, 914, V, 370, 633, 647.

¹²) Hauthaler-Martin, Salzburger Urkundenbuch, III, 535. — Gradivo, V, 787.

¹³) Mell, o. c., Mittheilungen, 42, 147 d. — Dopsch, Urbare, 74, 75, 280.

¹⁴) Dostopna mi je literatura na nemškem jeziku: J. Szekfü, Der Staat Ungarn, 30 d. K. Tagányi, Alte Grenzschutz-Vorrichtungen und Grenz-Oedland: gyepü und gyepüelve, Ungarische Jahrbücher, I, 1921, 105 d. E. Moór, Zur Siedlungsgeschichte der deutsch-ungarischen Sprachgrenze, Ungarische Jahrbücher, IX, 1929, 41—67, 230—255 (citiram po posebnem odtisu). — O podobnih mejnih uredbah na jugoslovenskem ozemlju: Vj. Klaić, »Indagine« i »Portae« u Hrvatskoj i Slavoniji, Vjesnik hrv. arheol. društva, nova serija, VII, 1903/4, 1 d., Н. Радојичић, Природа бизантинско српске границе од XI. до XIII. века, Зборник радова на III. конгресу слов. географа и етнографа 1930 (Београд 1932), 358-363.

spadajo v to vrsto krajevnih imen¹⁵). Takoj onostran ogrsko-medžimurske meje spominjajo krajevna imena na nekdanje štajerske strelce: Stročja vas (Schütendorf) in »Strelčji Vrh« (Schützenberg, danes Nunska Graba)¹⁶).

Skozi preseke so vodila iz Ogrske v tujo deželo »v r a t a« (porta regni), včasih radi varnosti ob enem mejnem prehodu celo tri ena za drugimi. Ker so bila dobro utrjena, so jih primerjali odpornosti železa in imenovali »Železna Vrata« (porta ferrea, madž. vaskapu). Železne Dveri pod Jeruzalemskimi Goricami, na potu iz Medžimurja na štajersko stran, imajo po mojem mnenju ime od enih številnih železnih vrat na meji nekdanje Ogrske in Hrvatske. Tudi po deželi, kamor so vodila taka vrata, so jih označevali (ruska, poljska, češka, nemška vrata). Ker je Štajerska spadala k nemški državi, so mejni prehod med Mursko Soboto (staro madž. ime Belmura, staro slovensko Olšnica, nemško še danes Olsnitz) in Radgono (madž. Regede) imenovali »nemška vrata«¹⁷).

Po narodi ali umetno utrjene soteske s prehodi ob mejah so imenovali na Ogrskem »clusa« ali »clus«, madž. kasneje »kolos«, nem. »Klause«. Odtod ime potoka Klausenbach pri Dobri (Neuhaus) ob zgornji Ledavi, tik današnje jugoslovansko-avstrijske državne meje¹⁸). Za ogrsko mejno-brambno organizacijo v tem okolišu imamo podatke iz l. 1213.¹⁹

Obramba in čuvanje mejnih prehodov ob presekah, deželnih vratih in soteskah je bilo poverjeno posebnim s t r a ž n i k o m. V latinskem jeziku pisani viri jih imenujejo »speculatores«, »exploratores«, pa tudi, prav tako kot njihove tovariše na štajerskih tleh, »sagittarii« (strelci). Madžarski naziv zanje je »őr« (straža), oziroma »lövä« (strelec). Številna krajevna imena, sestavljena z besedami ör in lövä, pričajo o nekdanjih postojankah ogrskih stražarjev na meji med Dravo in Rabo.

Mogoče ima Stražna Gora pri Sv. Tomažu v Slovenskih Goricah ime še od takrat, ko je potekala ogrska meja med Ptujem in Ormožem. Listinske podatke za ogrske stražarje iz okolice Dobre (Neuhaus) ob današnji severozapadni prekmurski meji in Klausenbach v tamkajšnji bližini sem že omenil¹⁹). V tem odseku je po sporočilu ogrskih kronik leta 1051. prodril mejni pas in vdrl na Ogrsko nemški cesar Henrik III. Pot ga je vodila južno od Rabe, preko ozemlja današnjih prekmurskih Slovencev, v dolino zgornje Zale in

¹⁵) Primeri ime zaselka Proseka ob nekdanji kranjsko-hrvatski meji v Gorjancih. — Na ime Kog me je ljubeznivo opozoril gospod kolega prof. Kelemina.

¹⁶) Fr. Kovačič, ČZN XV (1919), 57, 58 in Ljutomer, zgodovina trga in sreza, 222.

¹⁷) Tagányi, 106, op. 2. — Primerjaj »vrata« med kranjsko Bregano in hrvatskim Samoborom (Klaić, 6).

¹⁸) Moór, 11. — Drugače W. Steinhauser, Die Ortsnamen des Burgenlandes als siedlungsgeschichtliche Quellen, Mitteilungen des Österr. Instituts f. Geschichtsforschung, 45, 1931, 285.

¹⁹) Wenzel, Codex dipl. Arpadianus cont., VI, 358. — Gradivo, V, 901.

Krke²⁰). Ob tej vdorni črti moremo slediti že zgodaj močnim naselbinam stražarjev. Njihova sled se je v bližini današnje tromeje med Jugoslavijo, Avstrijo in Madžarsko ohranila v krajevnih imenih: Straža, madž. Rábaőr (vas takoj onstran naše državne meje), Drasenbach, potok, ki teče skozi to vas in imena bližnjih vasi Drasenbergen, Oberdrosen in Unterdrosen (madž. Strázsas). Nemško Drasen oziroma Drosen je istega izvora kot straža in nastalo potom subtrakcije iz *z t r a s i n*. L. 1387. se Drosen imenuje še Strason oziroma Strasin²¹).

Posebno močne so bile naselbine stražarjev ob severnovzhodnih mejah današnjega slovenskega Prekmurja, kjer se dolini Zale in Krke odpirata proti vzhodu. S stražo, stražarji in strelci so v teh krajih v zvezi imena krajev: Órihodos (Hodoš), Óreghegy (pri Hodošu), Óriszentpéter, Órbajánháza, Órimagyarósd, Zalalövő in Lövői part. Vas Krčica (Kercza, ob jugoslovensko-madžarski državni meji) v tamkajšnji okolici se že l. 1208. imenuje »vas stražarjev« (villa speculatorum Kurcita)²²). V Goričkem Prekmurju je s stražo v zvezi madžarsko ime vasi Órfalu (slov. Dankovci). Strelci, kakor se glasi na zemljevidu ime kraja pri prekmurskem Dobrovniku, ima prejkone tudi ime po nekdanjih stražarjih.²³) Selo takoj pod Strelci v ravnini ima madžarsko ime Órszentvid, slov. Strehovci, pa tudi Strelci, Strelec, Strelovci^{23a}).

Stražo in obrambo meja niso Ogrri prepuščali podložnemu domačemu prebivalstvu, marveč jo pridržali zase ali pa poverili sorodnim Pečenegom oziroma Szeklom. Vrsta vasi ob vzhodni meji slovenskega Prekmurja z imeni, ki so v zvezi s stražarji, ima še danes madžarsko prebivalstvo (Krčica, Óriszentpéter in okolica). Kaže se, da so naselbine neslovanskih stražarjev v odseku med Murc in Rabo vplivale na oblikovanje tamkajšnje slovensko-madžarske meje. Vsenaokoli slovenskega Prekmurja se vrste vasi stražarjev, ki jim dokumentarno moremo slediti nazaj vse do začetka 13. stoletja.

Mejni pas pred presekami in stražami so Ogrri, da bi tembolj ločil njihovo zemljo od sosednje, pogostokrat opustošili in ga puščali neobljudenega. Za take mejne pustote, v madžarščini »g y e p ü e l v e« (kar pomeni »onstran gyepü«) imenovane, imamo par primerov tudi iz našega ozemlja. Pokrajina, ki jo je okoli l. 1199. Friderik iz Ptuja pri Veliki Nedelji iztrgal iz oblasti Ogrov, je bila prazna in neobljudena (vacua et inhabitata)¹¹). Ozemlje,

²⁰) Pauler, A magyar nemzet története, I, 128 (citát po Moóru, 7). — E. Steindorff, Jahrbücher des Deutschen Reichs unter Heinrich III., II, 155, op. 5. — Joh. de Thurocz, Chron. Hungarorum, ed. Schwandtner, Sript. rer. Hung., I, 109.

²¹) D. Csánki, Magyarország történelmi földrajza, II, 802. — Moór, 11.

²²) Szentpétery, Regesta regum stirpis Arpadianae, I, n. 237. — Gradivo, V, 900.

²³) Prim. Strazniwerh — Stražnik ob nekdanji kranjsko-hrvatski meji pri Bregani (Klaič, 6) in tamkaj l. 1251. omenjeni kraj Lessuhel, ki je v zvezi z madžarskim glagolom les = prežati (Smičiklas, Codex dipl., IV, 442. Tagányi, 121).

^{23a}) Lipovšek G., Prekmurje. Seznam občin. Murska Sobota 1921, 18.

ki ga je okoli Cankove podaril l. 1212. ogrski kralj Andrej II. redu templarjev, je bilo prav tako neobljudeno (*non habitata*)²⁴). Tudi to ozemlje leži ob meji. Ime Krajna (madž. Vég hely, vas na kraju, t. j. meji), kot ga ima Cankovi bližnja vas, je značilno in pogosto v območju ogrskega gyepü-sistema.

S 13. stol. so napočili ob ogrsko-štajerski meji mirnejši časi in na obeh straneh možnosti velikopoteznejše kolonizacije. V obdravskih Slovenskih Goricah, deloma pustih in neobljudenih, jo vodijo ptujski ministeriali, na Murskem polju pa štajerski deželni knez. Pri Veliki Nedelji naseli Friderik Ptujski Nemški viteški red¹¹). Na ogrski strani vodijo med Muro in Rabo Arpadoviči od 13. stol. dalje kolonizacijo od svoje strani. V obmejnem, deloma še pustem pasu poklanjajo velike komplekse zemlje zanesljivim svetnim in cerkvenim velikašem. Kot drugod v obmejnih conah ogrske države nastajajo tudi med Rabo in Muro na ta način ogromni dominiji z veliko zemljiško aristokracijo.

Na severu je dobil od kralja Bele III. (1173—1196) ustanovljeni samostan sv. Gotharda (Monošter) zemljišče Dobro, ga radi raznih homatij za nekaj let izgubil, l. 1213. ponovno prejel od kralja Andreja II., nato se mu pa l. 1266. radi trajnih napadov sosedov, pustošen in ropov odpovedal in prejel zanj drugo ozemlje v notranjosti države. Zemljišče Dobra se je razprostiralo med potokom Dobro, Rabo in Siniškim potokom²⁵). V približnem obsegu današnjega Goriškega Prekmurja je dobil l. 1208. od kralja Andreja II. velik zemljiški kompleks grof Nikolaj iz Železnega (Nicolaus comes de Ferreo castro). Ozemlje, ki ga darovnica imenuje Lendava (Lyndwa, danes Gornja Lendava ali Grad), je segalo, kakor je razvidno iz pred nekaj leti objavljene listine, na vzhodu do Krčice in Bogojine, na jugu in zapadu do reke Ledave, na severu pa do izvira potoka Dobre²²). Nasproti Radgone je naselil kralj Andrej II. na zemlji Cankovi l. 1212. templarski red.²⁴) Kakor v ormoškem okraju postane tudi v Prekmurju viteški red organizator cerkvenega življenja in nosilec kolonizacije. Okoli Dolnje Ledave je to- in onstran današnje državne meje zaokroževala v 13. stoletju svojo posest rodbina Hoholtov (med Muro in Spodnjo Lendavo, ob Dobrovniškem potoku, okoli madžarske Gostole in spodnje Krke.)²⁶)

Kolonizacija, ki se je po ustalitvi štajersko-ogrške meje med Dravo in Rabo in po prehodu velikih kompleksov zemlje v roke svetnih in cerkvenih velikašev razvila na tem ozemlju, ima značilne znake svojevrstnega in prime-

²⁴) Wenzel, Codex dipl. Arpadianus cont., XI, 114. — Gradivo, V, 200.

²⁵) Wenzel, Codex dipl. Arpadianus cont., VI, 358. — Gradivo, V, 901. — Szentpétery, Regesta regum stirpis Arpadianae, 281, 1509. — Fr. Kovačič, Gradivo za prekmursko zgodovino, ČZN, 21, 1926, 1 d.

²⁶) Wenzel, Cod. dipl. Arpadianus cont., VI, 514, VII, 17, 36, 91, VIII, 130, XVIII, 59. — Gradivo, V, 903, 904, 905. — Szentpétery, Reg. regum stirpis Arpad., 632, 1458, 1537. — Kovačič, n. n. m., 2 d.

roma kasnega postanka. V dobo velikega kolonizatoričnega razmaha, ki se je med Dravo in Muro začel najpoprej v prvi polovici 12. stoletja, dosegel v 13. stoletju na celotnem ozemlju med Dravo in Rabo svoj višek, stavim postanek za ta del slovenske zemlje značilnih krajevnih imen, tvorjenih po večini z osebnimi imeni in sufiksi -ci in -ovci. Izven tega ozemlja so krajevna imena teh oblik na Slovenskem prav redka. Kjer jih pa najdemo posamič, moremo povsod dokazati ali z vso upravičenostjo domnevati primeroma mlajšo kolonizacijo, tako okoli Brežic in na Dravskem polju pod Mariborom.²⁷⁾ Med Dravo in Muro se območje imenovanih krajevnih imen sklada s širino nekdanjega štajersko-ogrskega mejnega pasu. V zapadni smeri ne segajo (z izjemo Apaškega polja) krajevna imena s sufiksi -ci in -ovci v glavnem preko črte Ptuj—Radgona, v kateri smo spoznali približen potek nekdanjega ogrskega območja v smeri proti Štajerski. Med Muro in Rabo ne gredo taka imena preko črte Radgona—Dobra (Neuhaus). V tem odseku se ob zgornji Kučnici štajersko-ogrška meja ni mnogo premaknila. Proti vzhodu ni takih krajevnih imen onostran črte Monošter—Hodoš—Dobrovnik, kjer so se začenjale nekdanje naselbine ogrskih stražarjev in se še danes začenja pretežno madžarsko etnično ozemlje.

Izsledke historikove o posebnem razvoju vzhodnih Slovenskih Goric in Prekmurja potrjujejo dognanja in opažanja lingvisti, antropogeografa in etnografa. Slovenske Gorice vzhodno od črte Zgornja Ščavnica, Sv. Trojica, Sv. Urban, Ptuj spadajo v območje posebnega slovenskega narečja, ki ga po besedici »prle« imenujemo prleško. V pokrajini med Ljutomerom, Ormožem in Središčem, ki je med Dravo in Muro ostala najdalje pod gospodstvom Ogrov, razlikuje dialektološka karta slovenskega jezika še dva posebna, prleškemu sorodna govora, vzhodno-prleškega in središčanskega. Mnogo skupnega s prleškimi ima prekmurski slovenski dialekt.²⁸⁾

Vzhodne Slovenske Gorice — ali Prlekija, kakor bi mogli z upravičenostjo imenovati pokrajino — so značilna enota tudi v morfološkem, geološkem, klimatološkem, rastlinskem, gospodarskem in etnografskem oziru.²⁹⁾ Območje nekdanje ogrske oblasti v vzhodnih Slovenskih Goricah in zanj značilnih krajevnih imen s sufiksi -ci in -ovci se skoraj povsem krije z razprostranjenostjo trostranskih dvorov na slovenskem ozemlju nekdanje Štajerske. Razpored kmetijskega dvora v tem predelu se bistveno razlikuje od razporeda pri Slovencih v sosednjem ozemlju.³⁰⁾ Prav tako se razlikuje, kar se

²⁷⁾ H. Pirchegger, *Geschichte der Steiermark*, I, 409, op. 1. — Vl. Levec, *Pettauer Studien III*, *Mitteilungen der Anthropol. Gesellschaft Wien*, 35, 1905, 193.

²⁸⁾ Fr. Ramovš, *Dialektološka karta slovenskega jezika*, 36 in karta.

²⁹⁾ Fr. Baš, *Prlekija*, *Geografski Vestnik*, IV (1928), 106 d.

³⁰⁾ M. Sidaritsch, *Geographie des bäuerlichen Siedlungswesens im ehemaligen Herzogtum Steiermark*, 31, 55, 75—77 in karta.

tiče zemljiške razdelitve in oblik naselbin, vzhodni del Slovenskih Goric od zapadnega, mnogo ima pa nasprotno skupnega z oblikami naselj in zemljiško razdelitvijo v sosednjem Prekmurju.

Razpravo, ki bi v podrobnostih obravnavala kolonizacijo med Dravo in Rabo in dokazala tu le označene historične izsledke, si pridržujem za posebno objavo.

Résumé.

Les origines de la frontière hongroise entre la Drave et la Rabe.

Dans son traité l'auteur expose le tracé de la frontière hongroise-styrienne entre la Drave et la Rabe. Il explique aussi l'administration spéciale de cette région limitrophe. Dès le refoulement des Magyars au 10ième siècle et jusqu' à l'avènement de Conrad Ier (1106—1147), archevêque de Salzburg, la sphère du pouvoir hongrois entre la Drave et la Mure s'étendait au moins jusqu' à la ligne Ptuj-Radgona. Ce n'est qu' au temps de l' archevêque Conrad Ier qu' il y avait des conditions plus favorables à la vie paisible dans la région limitrophe; il en résulta les commencements d' une colonisation à vues larges qui durera jusqu' à la fin du 13ième siècle et s'étendra même à la région de Ljutomer et d' Ormož. Ormož avec les environs de Borl n' a été enlevé aux Hongrois que vers 1200.

Les représentants de l' occupation politique de la colonisation et de l' administration ecclésiastique étaient les seigneurs de Ptuj, les ducs de Styrie et, dans le district d' Ormož, l' ordre Teutonique.

C' est l' institution des arbalétriers (strelci, Schützen) qui avait la plus grande importance dans la partie styrienne de la région limitrophe; il y avait même des forteresses arbalétriers (strelski dvorci, Schützenlehen) dont l' organisation remonte jusqu' au milieu du XIIe siècle. La frontière entre la Mure et la Rabe ne montre pas tant de changement que la frontière du Mursko polje et les Slovenske Gorice («Coteaux slovènes»). Du côté hongrois les mesures de défense entre la Drave et la Rabe faisaient partie de la grande organisation défensive qui sous les Arpadiens entourait l' Etat hongrois. Une large ceinture de fortifications, couverte de terrains incultes, de forêts traversées de percées (en latin »indagines«, en hongrois »gyepü«) s'étendait aussi sur notre territoire. En sont un souvenir les noms de localités comme: Preseka, Kog (de l' allemand Gehag) et Krče. Pour traverser cette ceinture il fallait passer par des portes (Železne Dveri — Porte de fer près de Ljutomer, Nemška Vrata — Porte allemande entre Radgona et Murska Sobota), ou par des défilés fortifiés (Klausenbach près de Dobra).

Les gardes-frontières hongrois surveillent la frontière. Il en est question dans les rapports dès le commencement du 13ième siècle et les noms de localité composés avec les mots »ör«, »lövö« et »straža« (Straža - Rabaör, Drasen, Drosen, Strelci au Prekmurje; de nombreux noms avec »ör« et »lövö« dans la vallée supérieure de la Zala et sur la Krka). La terre en friche (en hongrois »gyepüelvé«) est mentionnée près d' Ormož et de Cankova. Après la fixation de la frontière, de vastes territoires ont été donnés dès le commencement du 13ième siècle aux seigneurs laïques et ecclésiastiques: le couvent de Saint Gothard reçoit le domaine de »Dobra«, le Haut-Prekmurje presque entier est donné en 1208 au comte Nicolas de Vas, en 1212 l' ordre des Templiers reçoit Cankova, et la famille des Hoholtes étend ses possessions aux environs de Dolnja Lendava. La nouvelle colonisation dans l' ancien territoire limitrophe styrien-hongrois montre les caractères d' une origine particulière et assez tardive (12ième et 13ième siècles). Ce n' est que sur ce territoire qu' on trouve des noms de localité en -ovci et en -ci.

Les thèses des historiens sur le développement particulier des Slov. Gorice (Coteaux Slovènes) orientales et de Prekmurje sont confirmés par les constatations et les observations des linguistes, géographes et ethnographes.

000155 3842388

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000427414

